

Els viatges de la poesia

per Denis Thouard

Aquest viatge passa per llengües diferents perquè ressonin totes, com en un concert. Diverses són les llengües que es parlen al món, i al centre del món hi ha la poesia.

Escriure poesia significa treballar la llengua. El poeta és un artesà de la llengua. A través d'ell, la llengua adquireix una forma específica. La poesia pot semblar a primera vista poc important, supèrflua, però tanmateix la poesia actua en el nucli de la llengua. La utilització poètica d'una llengua deixa petja, intensifica la llengua, n'amplifica l'abast. La poesia és un laboratori lingüístic d'una, de moltes llengües.

Els poetes modifiquen la llengua que utilitzen perquè escriuen allò que encara no ha estat escrit i ho fan perquè els seus escrits perdurin. Tant se val si es tracta d'una cançó de bressol o d'un poema hermètic, la llengua s'hi fa visible sempre i en tots els seus aspectes: so, melodia, imatges, sintaxi, construcció del vers.

Molts poetes no treballen amb una sola llengua, sinó que en fan servir diverses. Escriure en aquesta o en aquella llengua és una decisió cabdal. La producció poètica en llengües vernacles va sorgir durant el Renaixement: El Dant, Petrarca i Poliziano escrivien poesia en dues o tres llengües diferents. En la poesia moderna tampoc no són rars casos semblants, només cal recordar Rilke, a qui, en els últims anys de la seva vida, li agradava escriure en francès.

Però per als poetes és encara més important l'experiència de la diversitat lingüística en ella mateixa, ja que és fàcil constatar que els poetes sovint també són traductors. I això significa que els poetes tenen accés a altres llengües i que incorporen altres llengües dins la pròpia llengua poètica, de manera que en la seva llengua creen un lloc per als elements forans. La poesia moderna després del Romanticisme, després de Baudelaire i de Mallarmé, és una poesia de traductors. Entre molts d'altres, Thomas S. Eliot, Jules Supervielle, Rainer Maria Rilke, Stefan George, Lorand Gaspar, Josip Brodsky, Blok, Seamus Heaney són alhora poetes i traductors.

El mateix podem dir de Paul Celan. Els períodes de la seva vida seran les estacions del nostre viatge. I el viatge comença a la Bucovina, a la ciutat austrohongaresa de Czernowitz, on va néixer amb el nom de Paul (Péssakh) Antschel el 1920. Es tracta d'una ciutat que tot just un any abans que ell naixés havia esdevingut, gràcies als acords de Saint-Germain, la ciutat romana de Cernuți, i que avui forma part d'Ucraïna amb el nom de Txernivtsí. La seva família pertanyia a la burgesia jueva i a casa seva parlaven alemany. El 1941, quan les tropes alemanyes van avançar cap a l'Est, el seu pare i la seva mare van ser deportats a un camp de Transnístria on van morir. Celan va sobreviure i es va fer poeta —va sobreviure en la poesia i per la poesia, va sobreviure per fer lloc en la seva poesia a tots aquells que no havien sobreviscut. Podria haver esdevingut perfectament un poeta romanès, ja que en la seva joventut havia compost alguns versos en aquesta llengua, si s'hagués volgut

distanciar completament de la llengua alemanya. Però en lloc d'això va optar per una confrontació radical amb l'alemany i la seva tradició lírica. Va escriure en alemany, però ho feia escrivint en contra d'aquesta llengua, en contra de la seva literatura que no havia posat cap resistència a la guerra i als assassinats. Els soldats alemanys bé que coneixien i apreciaven Hölderlin i Rilke. Calia, doncs, inventar una poesia diferent, si és que la poesia en alemany es podia continuar escrivint. Celan va optar fermament per una poesia crítica, una poesia escrita sota el signe de la 'dissidència', una poesia que es posicionava en contra del perillós encantament que produïa el Romanticisme. Celan volia articular una reacció davant de l'esdeveniment des de l'actualitat. I per això volia fer una poesia capaç d'obrir-se a altres llengües, a altres llocs i a altres països, una poesia que pogués utilitzar els 'meridians' per navegar fins a l'altra punta del món, una poesia que servís per traçar línies de connexió dins la història.

A partir d'aquestes suposicions podem considerar que la tria d'una llengua poètica concreta representa el nucli de la visió poètica d'un autor. En aquest sentit, la decisió de Celan és tan radical que no deu tenir parió. I alhora, la seva atenció envers les altres llengües, i envers tots els poetes que va traduir, demostra clarament que la poesia és un punt de contacte entre les llengües.

Ens hem proposat de fer un viatge poètic a través de les diverses llengües i d'examinar les traduccions que les connecten per seguir un d'aquells meridians que ha definit Paul Celan, tot mirant d'allargar la línia que el poeta va traçar.

A l'inici hi ha la llengua romanesa amb la qual el jove Celan havia fet alguns intents poètics. Un cop acabada la guerra, Celan va sortir del camp de treball i es va quedar pràcticament tres anys a Bucarest on es guanyava la vida com a traductor. Va traduir autors russos com Lermontov o Txèkhov al romanès. Va publicar amb el nom de Celan —anagrama d'Ansel— els primers poemes alemanys que més tard va incloure a la seva obra —com per exemple la ben coneguda «Fuga de mort»— i també alguns poemes en romanès que, per contra, ell mai no va publicar. Aquesta època resulta fonamental per a la construcció de la seva obra poètica.

Així doncs, en el poema «Tristete» s'hi poden reconèixer alguns temes i girs que tornaran a aparèixer a les primeres obres, com el son, el silenci, l'ombra, la nit, l'element líquid de l'aigua i les llàgrimes —per no parlar de la visió de la poesia com un treball de dol. A «Réveillon», hi ha els mateixos elements, a més dels cabells, l'element de l'escriptura, i la poesia com a tirada de daus, una contratirada, la torre i la fortalesa, la resistència.

Celan va deixar Bucarest cap al final de l'any 1947, llavors va passar sis mesos a Viena i es va establir definitivament a París, on el 1970 es va treure la vida.

Va continuar traduint molt també després de l'etapa de Bucarest, però aleshores ja traduïa a l'alemany. A part de les novel·les de Simenon, va traduir sobretot poesia: molts poetes francesos (cal esmentar poemes famosos com «Le Bateau ivre», de Rimbaud, o «La Jeune Parque», de Valéry), però el que li agradava més era traduir poetes contemporanis com Supervielle, Char, Michaux, du Bouchet o Dupin. Encara més important va ser per a ell la traducció de poetes russos, sobretot Mandelstam i Iessenin. A part d'aquests autors, va estar en contacte i va treballar també moltes altres llengües i obres, va traduir Shakespeare i Emily Dickinson de l'anglès, Ungaretti de l'italià, Pessoa del portuguès i Rokeah de l'hebreu, i també va traduir a l'alemany alguns poetes romanesos, com Gellu Naum i Virgil Teodorescu.

Agafem com exemple el seu poema «I amb el llibre de Tarussa» («Und mit dem Buch aus Tarussa»), escrit a Moisville el 1962. Es tracta d'un poema molt llarg en comparació amb altres poemes seus i tanca *La Rosa de Ningú* (*Die Niemandrose*, 1963). Parla d'un viatge a través de les llengües des de l'est fins a l'oest. Mentre es va fent camí, d'uns bastons de pelegrí van sorgint paraules poètiques,

paraules amb cesura i rima: «jenseits?/ der Stummvöler-Zone, in dich?/ Sprachwaage, Wortwaage, Heimat-/waage Exil.» El poema és una balança que sospesa les paraules i en comprova la solidesa.

I AMB EL LLIBRE DE TARUSSA

«Tots els poetes són xuetes»
Marina Tsvetàieva

De
la constel·lació del Ca, de
l'estrella clara que té al mig i del llumener
nan que amb ella va teixint
camins reflectits cap a la terra,

de
bastons de pelegrí, també allà, d'allò austral, estrany
i pròxim a només una fibra de nit
com paraules sense sepultura,
vagabundejant
per l'òrbita d'acció
de fites i esteles i bressos assolits.

D'allò-
dit-ver i pre-dit i dit-a-tu-de-passada,
d'allò-
dit-cap-a-dalt
que ja s'estava allà, a punt, semblant
a una de les pròpies pedres del cor que s'escupen
juntament amb el seu in-
destructible engranatge de rellotgeria, ben lluny,
a desterra i destemps. D'un tal
tic-tac repetit al bell mig
dels cubs de grava amb
la que es pot resseguir cap enrere
per una petja de hienes, tot remuntant
la línia
de l'avior: Aquells-
del-Nom-i-el-Seu-
Avenc-cilíndric.

D'un
arbre, d'un d'ells.
Sí, d'ell també. I del bosc del seu voltant. Del bosc
intrepitjat, del
pensament del qual aquest arbre es va emancipar convertit en so
i mig so i so alternat i so final, rimant tots alhora
a la manera escítica,
al ritme
batent dels polsos dels foragitats,
amb

*els respirats, esteparis,
els brins escrits al cor
de la cesura de les hores — en el regne,
en el més vast
dels regnes, en
la gran rima interna
més enllà
de la zona dels pobles muts, en tu, balança de llengua, balança de paraula, balança de país
natal exili.*

D'aquest arbre, d'aquest bosc.

*Del carreu
del pont, des del qual
ell va rebotar
cap a l'altra banda, cap a la vida, en un vol
de nafres, — del
Pont Mirabeau.
Per on no passa l'Okà. Et quels
amours! (I sí, el ciríl·lic també, amics meus, l'he
cavalcat per damunt del Sena,
cavalcat per damunt del Rin.)*

*D'una carta, d'ella.
De la carta-una, de la carta-de-l'Est. Del dur
i menut munt de paraules, de
l'ull desarmat que ell va conduir
fins a les tres
estrelles del Cinturó d'Orió —vara
de Jacob, tu,
una altra vegada véns caminant!—
damunt la carta celeste que se li obrí.*

De la taula en què això va succeir.

*D'un mot, extret del munt,
vora el qual ella, la taula,
es va tornar un banc amb remes, des del riu Okà
i les aigües.*

*Del mot veí que
un galiot fa cruixir dins l'orella de finals d'estiu
del seu escàlem que hi sent
tan clarament:*

Còlquida.

La poesia navega des del riu Okà fins al Sena, i tenim que la poesia de Mandelstam avança i es transforma tot caminant: els seus poemes arriben fins a París, allà són traduïts a l'alemany per ser dotats encara amb més potencial crític: «Kyrillisches, Freunde, auch das?/ ritt ich über die Seine?/ ritts übern Rhein». Per cavalcar, i també per remar, es necessita molta resistència, ja que es tracta d'un moviment contrari al corrent de l'aire o de l'aigua. Quan un poeta assumeix que ha de fer de

galiot, llavors sap que li cal trobar la paraula justa —la paraula que té la capacitat de passar d'una llengua a l'altra.

És per això que tots aquests poemes en alemany es poden escoltar també en català i podem viatjar així des d'una ciutat que és vora el Sena fins a Barcelona, una ciutat mediterrània, i fer-ho de la mà d'Arnau Pons, un poeta traductor que, com Celan, també té motius per lluitar en la seva llengua.

La conferència va ser pronunciada el 14 de maig de 2008 a l'Institut Cultural Romanès de Berlín. En el debat hi van participar Arnau Pons i Nadine Lipp.

Traduït per **Simona Škrabec**